

V. URBUTIS

KELETAS SENOVINIŲ JUODOJO STRAZDO PAVADINIMŲ

...kos – to lutnia ptaszków różnogłosa,
 A w przedrzeźnianiach żadnego nie minie,
 Lecz wszystkie tony w swej główce zamyka,
 Wszystkie – i nawet śpiewanie słowika....

Juliusz Słowacki

1. Lie. *pamėdulė*

Juodojo strazdo (*Turdus merula* L.) pavadinimas *pamėdulė* lietuvių kalbos tar-mėse dabar yra visai retas, baigiantis nykti žodis – LKŽ kartotekoje jis užrašytas (nekirčiuotas) tik iš vienos vietos, Žilinų, ir dar su pastaba, kad esantis girdėtas tik iš vieno senelio. Geriau jis pažįstamas iš raštų. Greta su kitais juodojo strazdo pa-vadinimais jį duoda Prūsų Lietuvos senosios leksikografijos atstovai J. Brodovskis ir K. G. Milkus : *Pamėdule* B 80 (s. v. *Amfel*), *Pamėdulė,ėš* MŽ I 190, *Pamedulė,ėš* MŽ II 23 (s. v. *Amfel*). Iš čia, matyt, jis patenka į vėlesnius žodynus, plg. *Pamė-dule,ėš* N 277, [*pamedulė,-ėš*... Mielcke.] K II 291, *pamėdulė* Rtr 793, *pamėdulė,-ėš* NdŽ II 470, o dabar, kaip įprastinio termino *juodasis strazdas* sinonimas, nurodo-mas dar ir ornitologijos literatūroje¹. Tad turimi šaltiniai leidžia manyti žodį *pa-mėdulė* (gretimė *pamedulė* greičiausiai tėra netobulo parašymo padarinys) iš seno buvus apysiauriu dialektizmu, vartotu kuriose-ne-kuriose pietvakarių šnektose. Dar reikia pridurti, kad V. Kalvaičiui buvo pažįstamas šio žodžio kito kamieno va-riantas : *pamedulis* KlvK 74.

Lie. *pamėdulė* – tai vienas iš tokių paukščių pavadinimų, kurių kilmė iki šiol tebėra neaiškinta. Jį reikėtų laikyti priesagos *-ulė* vediniu iš veiksmažodžio *pamėd-* (veikiausiai **pamėdyti* ar **pamėdėti*) „pamėgdžioti“; tokio veiksmažodžio (gal tei-singiau – jo variantų) tebebūta pažįstamo K. Sirvydui, plg. *pamedau* SD¹ 127 (s.v. *podržeźniam*) ir *Pamemi* SD³ 141 (s.v. *Kugluię*), *pamemi* SD³ 312 (s.v. *podržeźniam komu*), o taip pat veiksmažodinius vedinius *pamedeimas* SD¹ 127 (s.v. *podržeź-nianie*), *Pamedeimas* SD³ 141 (s.v. *Kuglowanie plęfy|fkoki*), *pamedetoiias* SD¹ 127 (s.v. *podržeźniacž*), SD³ 312 (s.v. *podr[ž]eźniacz*), *Pamedetoiias* SD³ 141 (s.v. *Kug-larž | figlarz fkoczek*). Veiksmažodį *pamėd-* kadaise buvus ir Prūsų lietuvių šnek-tose dar rodo iš jo padarytas (su priesaga *-onis*) kito paukščio, kikilio, pavadinimas

¹ Plg. T. Ivanauskas, Lietuvos paukščiai, III², Vilnius, 1964, 335 (rašoma *pamedulė*).

spėjamojo F. Pretorijaus žodyno rankraštyje : *Pamedonis, iô C I 659* (s.v. *Fincke*). Su lie. *(pa)méd-* (veiksmazodis be priešdėlio *mėdyti* = la. *mēdit* yra žinomas tik iš A. Kosaževskio rankraščio Litvanica : *mediti, dau, le. szczebiotać, podrzezniać* Kos 48^b) savo kilme yra susiję ir lie. *mėgdyti(s), mėgzdyti(s), mėgdžióti(s)*². Dėl lie. *pamėdulė* (ir *pamėdulis*) darybos plg. kitus iš veiksmazodžių bei garsazodžių padarytus priesagos *-ulis (-ulyš), -ė* paukščių pavadinimus : *burbūlis* „tetirvinas; toks balandis“ LKŽ I 964, *cikūlis* „perkūno oželis; viščiukas“ LKŽ II 17, *čekūlis* „perkūno oželis“ LKŽ II 43, *čyrūlis(-yš)* „vieversėlis“ LKŽ II 89, o taip pat *barškūlis, -ė* „plepys“, *burzgūlis, -ė* „greitakalbis“, *kriokulỹš, -ė* „kas kriokuoja, karkalius“ ir pan.

Kas yra girdėjęs juodojo strazdo giedojimą, tam šio paukščio praminimas „mėgdžiotoju“ yra lengvai suprantamas. Juodasis strazdas, apskritai, daugely kraštų yra laikomas vienu iš geriausių giesmininkų³, kurio toli sklindančią melodingą giesmę sudaro sodrūs fleitiški garsai, panašūs į švilpavimą (iš čia jo pavadinimai lie. *švilpōkas*, la. *svelpite*). Jis daugiau ar mažiau sugeba pamėgdžioti ir kitus paukščius ar žmogų⁴. Tą juodojo strazdo ypatybę nesunku pastebėti ir ne ornitologui, kaip tai matyti kad ir iš 1584 m. Krokuvoje išėjusioje M. Cyganskio knygoje „Paukščių medžioklė“ duotos tokios šio paukščio eiliuotos charakteristikos: „Zmyślny ptak taki do śpiewania bywa, Bo rozmaitych ptaków naśladywa. I człowieczy głos konterfertuje, Kiedy go często w uszy swe przyjmuje“⁵, arba, sakysim, iš P. Ruigio žodyne įdėto šitokio pasakymo: „Kaip žmogūs švilpina, taip ji giedóte giēst“ R I 150 (s.v. *Szēžē*; plg. ir MŽ I 275).

2. Lie. *šėšėtė (šešetė?)*, *šėšė, šėžė* ir kt., pr. *seese*

Nė vienas šios grupės juodojo strazdo pavadinimas lietuvių kalbos tarmėse, rodos, nebėra vartojamas. LKŽ redakcijai, tiesa, yra pažįstamas (užrašytas iš Gegužinės) žodis *šėšėtė* (priegaidė?), tačiau juo vadinamas kažkoks kitas karklynų giesmininkas paukštelis, dedantis mėlynus kiaušinėlius. Apie šiuos pavadinimus žinome tik iš žodynų. Anksčiausiai – jau pirmajame lietuvių kalbos žodyne – pasirodo *šėšėtė (šešetė?)*: *šiešiete* SD¹ 61 (s.v. *kos*, lo. *merula*; dėl rašybos plg. *ešieris* 113, *lašielis* 51, 65, *šieši* 179, *šieszuras* ir – su lygiai taip pat užrašytu *ė* – *šiepa-*

² Plačiau dėl šių žodžių bei la. *mēdit* etimologijos žr. K. Būga, RR I 287; ME II 612; E. Fraenkel, Lit. etym. Wb. I 426.

³ Plg. Л. Б. Бѣме, Певчие птицы², Москва, 1956, 147; D. A. Bannerman, The Birds of the British Isles, III, London, 1954, 219; W. Taczanowski, Ptaki krajowe, I, W Krakowie, 1882, 280.

⁴ Plg. М. А. Мензбир, Птицы России, II², Москва, 1895, 1063 t.; W. Taczanowski, Ptaki krajowe, I, W Krakowie, 1882, 281; Brehms Tierleben, bearb. von W. Rammner, III (Vögel), Leipzig – Jena, 1956, 435.

⁵ O myślistwie koniach i psach łowczych..., wydał J. Rostański, Kraków, 1914, 258.

walas 39 „, = *tubawelis*; le. gręplownik, karšėjas“ < br. *uanabán* „t.p.“, *šietras* 88, *wežieias* 129; vėlesniuose žinomuose SD leidimuose šis žodis nebeduodamas). Kadai, matyt, šio pavadinimo būta pažįstamo ne tik rytinėse, bet ir daugelyje kitų lietuvių kalbos tarmių, nes jis pateko ir į Prūsų Lietuvos senuosius rankraštinis žodynus: *Sze fzete* Q 24 (s.v. *Am fel*) = Q¹ 18, *Sze fzete* Lex 10 (s.v. *Am fel*), *βēβete* B 80 (s.v. *Am fel*). Iš cituotų rankraštinų šaltinių taip pat nėra pakankamai aišku, koks yra buvęs šaknies ir priesagos balsis – *é* (siaurasis) ar *e* (platusis) : juose raide *e* žymimi garsai *e* ir *é*, išskyrus tiktai paskutinįjį šaltinį (Brodovskio žodyną), kur *é* žymėti (ypač negalūniniam ir kirčiuotam) gal dažniau vartojama *é*, negu *e*; kad B 80 parašymas su *e* nėra atsitiktinis, lyg rodytų kartu pateiktų sinonimų *šėšė*, *šėšis* (ir *pamėdulė*) rašymas su *é* šaknyje, tačiau tai nėra labai tvirtas argumentas, nes pasitaiko, kad ir tas pats žodis, pakartotas visai netoliese, jau rašomas skirtingai, plg. *pertirrinėti* ir gretimoj eilutėj *Pertirrineti* B 371. Vėlesni spausdinti žodynai pateikia lytis *šėšėtė*, *šėšėtė* : *Szēsze,és* N 516, [*βēβētė,-és*] K II 424, tačiau jomis labai pasikliauti negalima, nes F. Neselmanui tas pavadinimas veikiausiai buvo žinomas tik iš kurio nors senesnio rankraštinio žodyno, svetimas jis buvo, kaip matyti iš laužtinių skliaustų, ir F. Kuršaičiui. Naujuosiuose žodynuose įsigalėjo rašymas su *é*, plg. *šėšėtė* Rtr 1159, Ser 952, *šėšėtė* BŽ 129.

Šios grupės pavadinimus, neturinčius priesagos (su *-t-*), iš seno pažįsta tik Prūsų Lietuvos žodynai. Anksčiau aptinkamas *šėšė* (ir *šėšis*): *Szēβe,és* C I 78 (s.v. *Am fel*), *βēβe βēβis* B 80 (s.v. *Am fel*); plg. ir *Szeszē,és* Krz 16 (s.v. *Am fel*; dėl rašybos nenuoseklumo plg. *Tēws* 104, *Brēžis* 163, bet ir *brežiu* 163, *Wedaras* 104); iš vėlesnių spausdintų žodynų jį duoda, remdamiesi senaisiais rankraštiniais žodynais, N ir K: *Szēsze,és*, *Szēsziš,io* N 516, [*βēβe,-és*], [*βēβis,-io*] K II 424; plg. dar *šėšė,-és* Ser 952 ir *šėšis,-ies(io)* Ser 953. Paskiausiai žodynuose pasirodo, tačiau bene tvirtiausiai įsigali, pereidami ir į naujuosius ne Prūsų Lietuvos žodynus, *šėžė* ir *šėžis* : *Szēžē,és*, *Szēžis éžio* R I 150, *Szēžē,és*, *Szēžis,žio* MŽ I 275, *Szēže,és*, *Szēžis,io* N 517, [*βēžē,-és*], [*βēžis,-io*] K II 425, *šėžė*, *šėžis*, *šėžis* Rtr 1160, *šėžė,-és*, *šėžis,-ies(io)* Ser 954, *šėžė,-és*, *šėžis,-io* NdŽ IV 479.

Galimas daiktas, kad žodis *šėšė* (ar *šėšis*) „juodasis strazdas“ yra išlikęs Skuodo apylinkių upelio varde *Šėšupis* UEV 163. Tokio tipo sudurtinių upių vardų su pirmuoju sandu iš paukščio pavadinimo ir antruoju iš žodžio *upė* (*upis*) Lietuvoje pasitaiko nemažai, plg. *Gařnupis* (*Garnupỹs,*) *Gegūtupis*, *Kėkštupis*, *Pelėdupis*, *Strāzdūpis*, *Šārkupis* (*Šārkupỹs,* *Šārkupė*), *Vārnupis* (*Varnupỹs,* *Vārnupė*) ir kt., žr. UEV s.v.v.

Visai panašus juodojo strazdo pavadinimas yra žinomas prūsų kalboje : *See fe* Voc. 729 (vok. *Am fele*). Su juo pirmiausia ir imta gretinti lie. *šėžė*⁶ bei *šėšė*⁷.

⁶ A. Leskien, Die Bildung der Nomina im Litauischen, Leipzig, 1891, 270.

⁷ H. Hirt, BB XXIV (1899) 260.

Išsamesnę lie. *šėžė* ir *šėžis* etimologiją pirmasis mėgino duoti H. Petersonas⁸. Jo nuomone, tai esantys seno spalvą žyminčio būdvardžio **šėžas* vediniai; tą būdvardį, kuris esantis tos pat šaknies, kaip ir lie. *šėmas*, *šyvas*, patvirtinantis su tokia pat priesaga sudarytas r. *цубуї* „pilkas su mėlynu atspalviu, melšvas“, ukr. *цубуї* „t.p.“. Lie. *šėžė*, *šėžis* siejimui su r. *цубуї* pritarė M. Fasmeris, parėmęs šią etimologiją pora semantinių paralelių (iš albanų ir šiaurės germanų kalbų) ir davęs panašios balsių kaitos pavyzdžių⁹, tačiau vėliau tokio aiškinimo jis nebelaikė patikimu¹⁰. Referavęs tai, E. Frenkelis savo žodyne¹¹ pastebi, kad lie. *šėžė*, *šėžis*, pr. *seese* veikiau priklausantys lie. *šėmas* šeimai. Čia jo, matyt, nepagalvota, kad tokia etimologija iš esmės nesiskirtų nuo atsisakytosios, nes lie. *šėmas* (*šėmas*), -à juk yra laikomas giminišku su lie. *šyvas* (*šyvas*), -à, sl. *sivō* „pilkas“¹², su kuriais paprastai siejamas ir r. *цубуї*¹³. Pavadinimų su -š- (ne -ž-) E. Frenkelis, kaip ir jo pirmtakai H. Petersonas su M. Fasmeriu, neužsimena. A. Briukneris lie. *šėšė* (jis rašė *szesze*) nepatikimai siejo su sl. *kosō* „juodasis strazdas“ (le., č., slov. trm. *kos*, auk. ir žem. luž. *kós*, bulg. *кoc*, s.r. *кocō*, ukr. *кic* „juodasis strazdas“; mak. *кoc*, s.-ch. *кôc* „strazdas“; r. trm. *кoc* „varnėnas“), toliau juos laikydamas nežinomos kilmės žodžiais¹⁴ (šiaip jau sl. *kosō* yra įprasta kildinti iš **kopsō* < **kopso-s* ir lyginti su gr. *κόψιχος* „t.p.“, kur -ιχος – deminutyvinė priesaga¹⁵).

Sunku tikėtis teisingos etimologijos, kol minėti lietuvių kalbos žodžiai aiškiami kiekvienas izoliuotai, neatsižvelgiant į visų jų formą, o taip pat į kitus lietuvių kalbos juodojo strazdo pavadinimus. Dėl ryšio tarp lie. *šėžė* ir *šėšė* vargu ar galima abejoti, tačiau juos susieti darosi neįmanoma, tiek *šėžė* lyginant su r. *цубуї*, tiek *šėšė* – su sl. *kosō*; jų abiejų daryba tampa visai hipotetinė, sunkiai suvokiama, kai norima lyginti tik su lie. *šėmas*. Visais atvejais nepaaiškintas lieka lie. *šėšėtė* (*šėšėtė?*). Mėginimai lyginti su lie. *šėmas*, r. *цубуї* ir kitais spalvą žyminčiais būdvardžiais abejotini yra ir semantiškai: viena, tie būdvardžiai baltų ir slavų kalbose neturi reikšmės „juodas“ ir vargiai galėtų tikti juodajam strazdui pavadinti pagal patinėlio perdėm juodą, anglį primenančią plunksnų spalvą, antra, iš visų lietuvių liaudies kalboje žinomų vienažodžių šio paukščio pavadinimų nėra nė vieno, kuris

⁸ H. Petersson, *Baltische und slavische Wortstudien*, Lund, 1918, 27 tt.

⁹ M. Vasmer, *Zfs1Ph* II (1925) 57.

¹⁰ M. Vasmer, *Russisches etymologisches Wörterbuch*, II, Heidelberg, 1955, 623.

¹¹ E. Fraenkel, *Lit. etym. Wb.* II 977.

¹² *Op. cit.* 972, 996.

¹³ M. Vasmer, *Russ. etym. Wb.* II 623.

¹⁴ A. Brückner. *AfslPh* XL (1926) 131; A. Brückner, *Słownik etymologiczny języka polskiego*, Warszawa, 1957, 259.

¹⁵ J. Pokorny, *Indogermanisches etymologisches Wörterbuch*, I, Bern, 1959, 614 t.; V. Machek. *Etymologický slovník jazyka českého a slovenského*, Praha, 1957, 223; M. Vasmer, *Russ. etym. Wb.* I 639 (su literatūra).

iškeltų spalvos ypatybę. Pavadinime *juodasis strazdas* spalva nurodoma tik kaip ypatybė, kuria pavadinamasis paukštis išsiskiria iš kitų strazdų, o ne apskritai iš visų kitų paukščių, be to, liaudies kalboje šis pavadinimas, bent dabar, vargu ar yra kiek plačiau vartojamas ir labiau priklauso literatūrinės kalbos leksikai (neabejotinai dirbtinis yra *juodstrazdis* NdŽ I 415); labiau tikėtina, kad juodasis strazdas dabar daugelio nėra aiškiai skiriamas nuo kitų strazdų rūšių ir vadinamas tiesiog *strazdu*¹⁶. Juodasis strazdas mūsų krašte yra bailus, miško tankmę mėgstantis ir todėl žmogaus retai matomas paukštis (priešingai, negu Vakarų Europoje, kur jo prijunkta prie žmogaus panašiai, kaip mūsų žvirblio), daug kam pažįstamas tiktai iš balso, tad ir jo pavadinimai čia vienaip ar kitaip siejasi su balsu. O juodajam strazdui būdingas ne tik švilpaujamas giedojimas. Jis dar žinomas kaip nemažas triukšmadarys, rėksnys, gebantis sudaryti įvairių čerškiamų ir kitokių garsų. Ornitologai tuos garsus pagal jų paskirtį ir pobūdį skirsto į penketą ar net daugiau tipų; pavojaus perspėjamasis riksmas, pavyzdžiui, garsais reiškiamas (lie.) *čok-čok-čok*¹⁷ bei (r.) *чок-чок-чоп*¹⁸ arba, dar smulkiau skirstant, pavojaus žemėje signalas imituojamas (vok.) *tix-tix-tix*, iš oro – tęstiniu *sieh-sieh*¹⁹. Kaip tik turint galvoje šiuos juodojo strazdo garsus, o ne jo giesmę, yra sudarytas pavadinimas lie. trm. *trakšlỹs* (: *traškėti, trakšėti*, interj. *trākš(t)*), pirmiausia žinomas iš XIX a. rankraštinių leksikografijos darbų su aiškiomis žemaičių dūnininkų tarmės ypatybėmis: *trakszlīs* (le. *kos ptak*) Kos 37^a (Jumskio žod.) = TiŽ I 365, *Trākšzliīs,-lia* (le. *Kos,-a*) L. Ivinskio le. – lie. klb. žod. 465; iš XX a. žodynų plg. *trakšlỹs* BŽ 129, *trakšlys,-io* Ser 993. Tas pat pasakytina dėl lie. trm. *čežỹs* „juodasis strazdas“ (: *čežėti*, interj. *če-če*), kurį pirmasis yra pateikęs žodžių rinkinyje iš Prūsų Lietuvos V. Kalvaitis : *czezys* KlvK 74; toliau plg. *čežỹs* Rtr 143, BŽ 129, *čežys,-io* Ser 111, o taip pat *čežỹs* 2 LKŽ II 57.

Pastarasis pavadinimas – lie. trm. *čežỹs* – pirštu prikišamai rodo, kad ne kitaip reikia aiškinti ir jam fonetiškai artimus juodojo strazdo pavadinimus *šėžis, šėžė, šėšė* ir kt. Vadinasi, jie taip pat sietini su paukščio čerškiamaisiais balsais bei jų imitacija. Lie. *šėšė* (*šėšis*) – tai toks pat onomatopėjinis reduplikacinis darinys, kaip ir lie. *lėlė* (*lėlis, lėlỹs, la. lėlis*) „ožkamelžys (*Caprimulgus europaeus* L.)“, lo. *upupa* „kukutis, tūtlys“, pranc. *coucou* „gegužė“; iš kitokios reikšmės tos rūšies darinių dar plg. lie. *ciùcius* (*ciùcis, ciùcė*) „šuo“, *mėmė* (*mėmis*) „apykvailis, mažakalbis žmogus“ ir pan. Pavadinimų fonetikos įvairavimas – *šeš-* (?) || *šėš-* || *šėž-* – pareina nuo to, kaip suvokiamas bei interpretuojamas juodojo strazdo bal-

¹⁶ Panaši padėtis konstatuojama rusų kalboje, kur *черный дрозд* laikomas knyginiu, o *дрозд* – liaudiniu nediferencijuotos reikšmės pavadinimu, plg. Птицы Советского Союза, VI, Москва, 1954, 469.

¹⁷ T. Ivanauskas, Lietuvos paukščiai, III², Vilnius, 1964, 336.

¹⁸ Л. Б. Б е м е, Певчие птицы², Москва, 1956, 147.

¹⁹ Brehms Tierleben, bearb. von W. Rammner, III (Vögel), Leipzig-Jena, 1956, 435.

sas: *še-še, šė-šė* ar *šė-žė* (plg. *bėbas, bėbė* || *bėbė* „vėpla, mekas“, *čyčjys* || *čežjys* „svirplys“); dėl *šėžė* (*šėžis*), kuris nesiremia tiksliai to pat skiemens kartojimu, o perteikia balso moduliaciją, dar plg. *čiviras* „toks paukštis“ (: interj. *čiviř*), *gjyvė, kyvis, knjvė* „pempė“ (: interj. *gjyvi, *kyvi, knyvi*) ir pan. Formos su -š-, kiek galima spręsti iš anksčiau cituotų šaltinių, yra senesnės, negu su -ž-, todėl ir pr. *seese* „juodasis strazdas“ veikiausiai reikėtų skaityti *sėse* (ne *sėze*) ir pirmiausia lyginti su lie. *šėšė*. Lie. *šešetė* (jeigu tai tikra lytis) šalia bepriesagių darinių egzistuočių panašiai, kaip *klegėtis* „gužutis, gandras; kas iškleręs, suklypęs; barškalas, tarškalas“, *mekėtis* „toks mekenantis paukštis; mikčius“, *plepėtė* „kas daug kalba, plepeta“, *šlepėtė* „šliurė (drabužinė ar iš siūlų megzta naginė, vyža)“ šalia *klėgis,-ė* „kas vis klega“, *mėkas* (*mėkis,-ė*) „mikčius“, *plepjys,-ė* (*plėpis,-ė*), *šlėpė*; tai galėtų būti priesagos -etis,-ė vedinys iš garsų mėgdžiojamosios interjekcijos ar jos pagrindu susidariusio veiksmožodžio (dabar tėra žinomas *šešti, šešu, šešau* „pykti be priežasties, ieškoti priekabių, krimsti“ Taurāgnai; dėl reikšmės raidos gal plg. *čirškauti* „čirkšti, čirpti“: „purkštauti, pykti“, *čirkljys* „toks paukštis; svirplys; kas čirkia, krykščia“ : „kas piktai barasi, pikčiurna“ ir pan.²⁰). Antra vertus, tikruoju formantu čia galėtų būti laikomas ir vienas -tė (plg. *raūk-tė* „susiraukėlė, pikčiurna“ ir panašius tos priesagos veiksmožodinės ypatybės turėtojų pavadinimus), pridėtas prie sudvejintos interjekcijos *še*. Analogiškos sandaros paukščių pavadinimai *kikilis* „šilagaidis (Fringilla coelebs L.)“ ir *kikulis* „perkūno oželis (Capella gallinago L.)“, pavyzdžiui, gana akivaizdžiai rodo, kad tokiuose dariniuose interjekcijos ir priesagos sandūros balsį lemia interjekcijos balsis, vadinasi, pagal pirmąją darybą juos teisingiau skaidyti *kikil-is* (: interj. *kikì*, plg. ir *čivj-lis* „t.p.“: interj. *čyvi*), *kikul-is* (: interj. *kikù*, plg. ir *kikù-tis* „t. p.“, *tikùtis* „t.p.“: interj. *tiku*), nors dabar jie veikia suvokiami, kaip skirtingų priesagų -ilis ir -ulis vediniai. Jei tvirčiau būtų galima teigti buvus dvejopų lyčių – su -etė ir su -ėtė, tai dar labiau sustiprintų nuomonę, kad priešais -tė einančio balsio priklausyta nuo interjekcijos balsio (plg. *še||šė*). Tačiau ir tuo atveju, jei būtume linkę manyti visus cituotus senuosius šaltinius perteikiant vien tik *šėšėtė* (o tai bene labiausiai patikima todėl, kad tiktai -ė- turi visi šios šeimos bepriesagiai dariniai), labiau tiktų šį pavadinimą laikyti priesagos -tė vediniu, nes panašių priesagos -ėtė vedinių, rodos, nepasitaiko. Beje, reikia turėti galvoje, kad tas -tė pagal savo kilmę čia dar galėtų būti tiesiog baigiamoji interjekcijos dalis; panašios struktūros (su dviem vienodom ir trečiąja skirtinga dalim) paukščių balsų mėgdžiojamųjų interjekcijų iš tiesų yra žinoma, plg. *kikivėkš* (pelėdos balsui nusakyti) ir pan., o kad tokia interjekcija gerai tiktų juodojo strazdo balsui nusakyti, matyti iš jau nurodyto jo riksmo reiškinio garsais (r.) *чок-чок-тpp*.

²⁰ Šis lie. (ryt.) *šešti* galėtų kartais būti ir kitos kilmės; kad ir kaip aiškinamas, jis, atrodo, neturėtų likti skyrium nuo lie. (ryt.) *šišas* „padūkimas, siutas“, o pastarąjį E. Frenkelis sieja (deja, be jokio semantinio aiškinimo) su lie. *šāšas*, žr. E. Fraenkel, Lit. etym. Wb. II 966.

Baigiant galima pridurti, kad ne tik juodasis, bet ir kiti strazdai paprastai yra geri giesmininkai ir dideli rėksniai, todėl ir jie tiek lietuvių, tiek ir kitose indoeuropiečių kalbose bene dažniausiai yra pavadinti pagal balsą. Net įprasčiausias ir seniausias mūsų pavadinimas *strāzdas* – juo pirmiausia vadinamas strazdas giesmininkas (*Turdus ericetorum* Turton), tačiau ne visada jį aiškiai skiriant nuo kitų strazdų rūšių – yra laikomas, ypač turint galvoje jo atitikmenų kitose indoeuropiečių kalbose didelį formos įvairavimą, garsų mėgdžiojamosios kilmės žodžiu. Jo reti (tarminiai) sinonimai *čiūlba* (žinomas iš Brodovskio žodyno : *Czulba* 366) ir *čerkslė* irgi iškelia balsą, kaip būdingą požymį : pirmasis – giedojimą (: *čiulbėti*), antrasis – rėkavimą (: *čerškšti*, *čerškėti*). Iš kitų kalbų dar plg. vok. *Zippe*, *Zippdrossel* (: interj. *zipp*), norv. *maaltrost* (: *maal* „balsas, kalba“, *trost* „strazdas“), šv. *taltrast* (: *tal* „kalba“, *trast* „strazdas“), *klādra*, *klādra* (: *klādra* „giedoti, čiauškėti, vepenti“), gr. *κίχλη* (redupl., plg. s.v.a. *gellan* „skambėti; rėkti“, r. trm. *гълумься* „tyčiotis“ ir kt.). Panašios kilmės žodžiais dažnai vadinamos ir kitos strazdų rūšys – smilginis strazdas (*Turdus pilaris* L.), pvz. : lie. *čėgždainis* (: **čėgždėti*, interj. *čėkš*), pr. *picle* Voc. 730 (plg. r. *núkamb* „čiepsėti, leisti garsą *pik*“ ir kt.; pr. *picle*, be abejo, yra savarankiškas priesagos *-le* vedinys, ir lo. *pīca* „šarka“, s.v.a. *speh(t)* „genys“ ir kt., su kuriais prūsų žodis paprastai lyginamas²¹, galėtų būti nurodomi nebent tiktai kaip panašiai susidarę bei fonetiškai artimi paukščių pavadinimai), le. *kwiczol*²², č. *kvičala* (: le. *kwiczeć* „žviesti, spiegti“, č. *kvičeti* „t. p.“), slov. trm. *vriskala* (plg. *vresk* „spiegimas, klyksmas, klegesys“); amalinis strazdas (*Turdus viscivorus* L.), pvz.: lie. trm. *čerkslīs* (: *čerškšti*, *čerškėti*), r. *депѣба* (: *δpamb*, plg. *δpamb зόpno* „rėkti, bliauti, gerklę laidyti“), slov. trm. *prskota*, *trskota* (su onomatopėjinės kilmės šaknimis), vok. *Schnarre*, *Schnarrdrossel* (: *schnarren* „čerškšti, tarškėti“); baltabruvis strazdas (*Turdus musicus* L.), pvz.: la. trm. *plukš-kis*, *plukškis* (: *plukš(k)ēt*, *plukš(k)ēt* „plepėti, pliaukšti“), (s.)č. *cvrčala* (: *cvrčeti* „čerškšti“), č. tarm. *crk*, *crle* (plg. interj. *cr*, taip pat *crkati*, *crčeti* „čiurlenti“ ir kt.).

²¹ Plg. J. Pokorny, Idg. etym. Wb. I 999.

²² Iš le. *kwiczol* (sen. ir *kwiczal*) „*Turdus pilaris* L. (ir *Turdus viscivorus* L.)“ yra lie. (ret.) *kviečiōlē*, kurio nelietuviška kilmė LKŽ VI 1084 nepažymėta, neteisingai paaiškinta ir reikšmė – sprendžiant iš vienintelio nurodyto šaltinio (BŽ 129), juo veikiausiai vadinama ta pati strazdų rūšis, kaip ir lenkų kalbos žodžiu; *-ie-* (vietoj *-i-*) gal aiškintinas kitų žodžių įtaka (plg. *kviēkti* „žviesti, rėkti“ ir kt.) – panašiai, kaip ir žodžiuose *mielasnykas*, *mielašiernas*, *pielavóti*, *privietoti* (žr. P. Skardžius, Die slavischen Lehnwörter im Altlitauischen, Kaunas, 1931, 130, 168, 180).

EINIGE ALTERTÜMLICHE AMSELBEZEICHNUNGEN

Zusammenfassung

1. Lit. *pamėdulė* „Amsel (Turdus merula L.)“ ist ein schwindendes mundartliches Wort. Zum erstenmal ist dieses Wort in dem Wörterbuch von J. Brodowski belegt. Die bis jetzt unerklärte Etymologie von lit. *pamėdulė* ist einfach zu deuten. Es ist eine Ableitung mit dem *-ulė*-Suffix von dem heute schon verschwundenem Verb *pamėd-* „(spottend) nachahmen“, vgl. altlit. *pamedau*, *pamemi* „ich ahme nach, (poln.) *podrzeźniam*“ (beide Formen sind bei Szyrwid Dict. belegt), lett. *mėdīt* „spotten, nachäffen, höhnen“. Die Amsel ist als „Nachahmerin“ nach ihrem eigenartigen pfeifenden Gesang benannt.

2. Lit. *šėšėtė* (*šešetė*?) „Amsel“ ist bei Szyrwid Dict. (nur in der Erstausgabe) und in alten handschriftlichen Wörterbüchern aus Preußisch-Litauen zu finden. Lit. *šėšė* (*šėšis*) und *šėžė* (*šėžis*) „Amsel“ sind von alters her nur in Wörterbüchern aus Preußisch-Litauen bekannt. Gegenwärtig scheint keine dieser Bezeichnungen gebräuchlich zu sein, obwohl sie in manchen Wörterbüchern der modernen litauischen Sprache noch angeführt werden. Nach den Quellen zu urteilen, sind die Bezeichnungen mit *-š-* älter als die mit *-ž-*. Darum sollte wohl preuß. *seese* „Amsel“ nicht *sēze*, sondern *sēše* gelesen werden. Wenn alle erwähnten Bezeichnungen insgesamt und zugleich auch andere litauische Amselbezeichnungen (vgl. lit. dial. *čėžỹs*, *trakšlỹs*) berücksichtigt werden und nicht nur eine isolierte Form in Betracht gezogen wird wie früher bei manchen Forschern (H. Petersson, M. Vasmer, E. Fraenkel, A. Brückner), so wird es augenscheinlich, daß diese Wörter lautmalender Herkunft sind. Mit den letzteren wurde dieser Vogel nach seinem charakteristischen schnarrenden Warnruf bezeichnet.